

5. Словник фразеологізмів української мови. / Уклад.: В.М. Білоноженко та ін. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с.
6. Сучасна українська літературна мова. / За ред. А.П. Грищенка. – К.: Вища школа, 1997. – 493 с.

Д.В. Лісничий

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА КОЛОРАТИВІВ З ФІТОНІМНИМИ ОСНОВАМИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Предметом дослідження у статті є лексеми та ЛСВ слів на позначення кольору, мотивовані назвами рослин. Об'єктом дослідження є словникові статті “Словника української мови: В 11 т.” і тексти оригінальних українських поезій I половини ХХ ст. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому зроблено спробу аналізу та класифікації колоративів з фітонімними основами, визначено структуру словотвірної парадигми таких колоративів, способи та засоби їх творення, з'ясовано мотиваційні відношення, що лежать в основі їхньої появи. Вивчення назв кольорів є актуальним, бо при укладанні тлумачних словників виникають питання щодо полісемічних слів, їх фіксації. Дослідження такого типу дасть змогу спрогнозувати появу інших колоративів з фітонімними основами в сучасній українській літературній мові. Для виявлення семантичних зрушень у структурі значень лексем на позначення кольору використано поетичні тексти, у яких відображено образні, метафоричні вживання колоративів.

Колір – це конкретна властивість субстанції, відображена в людській свідомості через візуальні відчуття. Колоративи становлять тримірну систему, де кожен колір може змінюватися в трьох напрямках, що характеризують колірний тон (домінуюча довжина хвилі), насиченість стосовно білого (чистий колір або з домішкою білого) і світлість (кількість світлового випромінювання (або відбиття)) [7, 10]. Центром цієї системи виступають основні слова – ядро, якому підпорядковані всі інші другорядні позначення кольорів – периферія. Між колірними тонами не існує різких фізичних і психологічних меж [11, 31; 9, 30; 12, 15].

Лексемам ядерної зони властиві такі ознаки: 1) лінгвістична невідносність, тобто неможливість визначення його мовного значення через інші прикметники кольору (семантична непрозорість); 2) первинність колірного значення за наявності у прикметника номінативно-вивідних (переносних) значень; 3) непохідність основи в сучасній мові; 4) абстрагованість ознаки кольору, позначуваного прикметником; 5) великі дериваційні можливості (здатність мотивувати похідні слова); 6) здатність утворювати форми ступенів порівняння; 7) здатність входити до складу ФО (*дати зелену вулицю, пустити червоного півня*), зокрема, порівняльних конструкцій з колірною основою (але в поезіях також наявні порівняльні конструкції з колоративами периферійної зони, наприклад: *Хмарок рої коси нагадують, Коси її, що по плечах пливуть, Зграями хвиль розливаються,*

стеляться, Наче барвінки в гаях України! (О. Олесь)); 8) здатність утворювати терміни та термінологічні словосполучення (*білий гриб*, *білокрів'я*, *жовтець*); 9) властивість виступати домінантою у синонімічних рядах (як найабстрагованіші та найнейтральніші назви кольорів); 10) стилістична нейтральність (порівн.: *червоні губи* та *малинові вуста*); 11) висока частотність вживання (члени ядерної зони в середньому в 10-12 разів частотніші за членів периферійної зони); 12) вільна сполучуваність, об'єктивна необумовленість, що пояснюється втратою внутрішньої форми (порівн.: *коричневий* і *карий*, *чорний* і *вороний*) [11, 31; 9, 30-31].

Лексеми периферійної зони характеризуються набором таких ознак: 1) семантичною вмотивованістю, наявністю внутрішньої форми (*бузковий* ← *бузок*, *малиновий* ← *малина*); 2) несамотійністю лексичного значення, тобто можливістю встановлення лексичного значення через прикметники ядерної зони (наприклад, *вишневий* 2 “темно-червоний, кольору стиглої темної вишні” [СУМ, I, 543]); 3) належністю до синонімічних рядів, домінантами яких виступають лексеми ядерної зони (наприклад, у поетичних творах I половини ХХ ст. наявні такі колоративи периферійної зони ЛСГ “Назви жовтого кольору”: *виноградний* (С. Гординський), *вівсяний* (Д. Фальківський), *кольору ірисів* (В. Поліщук), *лимонний* (В. Поліщук), *пшенично* (Б.-І. Антонич), *пшеничноволосий* (В. Барка), *роменний* (В. Барка), *соняшниковий* (В. Барка), *цитриновий* (В. Поліщук), *цитриново* (Л. Первомайський)); 4) відсутністю номінативно-вивідних (переносних) значень; 5) наявністю спеціальних функцій, відсутніх у лексемах ядерної зони (порівн., червоний (лише колірна ознака) - *кривавий* (колірна ознака + експресивна оцінка), жовтий (лише колірна ознака) - *цитриновий* 2 “кольору шкірки стиглих плодів цитрини; світло-жовтий” [СУМ, XI, 221] (колір з уточненням)); 6) незначними дериваційними можливостями; 7) наявністю як простих, так і складних за структурою колоративів (наявні в поезіях композити можна віднести до таких груп: а) “колір + відтінок кольору”: *барвінково-синій* (Л. Первомайський), *біло-лілейний* (Л. Забашта), *вишнево-червоний* (Г. Мазуренко), *жар-малиновий* (О. Стефанович), *імшано-зелений* (В. Свідзинський), *красно-вишневий* (А. Малишко), *червоно-вишневий* (А. Малишко), *ясно-вишневий* (В. Барка); б) “колір + частина тіла людини, яка характеризується цим кольором”: *пшеничноволосий* (В. Барка); в) “колір + відфітонічний прикметник, який вказує на природу цього кольору”: *яблунево-рожевий* (Є. Маланюк)); 8) вузьким асоціативним полем, що пояснюється вмотивованістю значення цих назв, конкретністю ознаки кольору, яку вони виражають [11, 31-32; 9, 31].

Дифузна зона (< дифузія (від лат. *diffusio* - поширення)) утворюється назвами змішаних кольорів, які можуть належати і до іншої ЛСГ [12, 15].

В. В. Грещук зазначає, що типова словотвірна парадигма прикметників на позначення кольору включає 4 зони, кожна з яких характеризується набором словотвірних значень: 1) ад'єктивна („неповний вияв ознаки”, „сильний (надмірний) вияв ознаки”, „суб'єктивна оцінка ознаки, гіпокористичність”, „який має те, що названо опорною основою і

конкретизовано в першій основі композита, конкретизація ознаки”); 2) субстантивна (“абстрагована ознака”, “носій ознаки”); 3) вербальна (“наділяти ознакою”, “набувати ознаки” (“виділятися ознакою”)); 4) адвербіальна (“ознака процесуальної ознаки”) [6, 24]. В. В. Волков наголошує на тому, що мотивовані прикметники, одне зі значень яких виступає колоративом, у межах словотвірної парадигми характеризуються нульовою (мінімальною) валентністю, бо від них не утворюються деривати зі словотвірними значеннями оціночності (*біленький*), слабкого ступеня ознаки (*білуватий*), абстрагованої ознаки (*білизна*), назви конкретного носія ознаки (*білок*), вияву ознаки (*біліти*), становлення ознаки (*білішати*), каузальність ознаки (*білити*), ознаки процесуальної ознаки (*біло*) [3, 43]. Але в поетичному мовленні з його образним відображенням світу, з найнесподіванішими асоціаціями, які часто суперечать законам логіки буття, наявні відфітонімні прикметникові колоративи, здатні утворювати деривати з такими словотвірними значеннями: 1) абстрагованої ознаки: ясминність (В. Барка); 2) вияву ознаки, наприклад: *трояндіти* (Б.-І. Антонич), *фіалковіти* (М. Орест); 3) ознаки процесуальної ознаки, наприклад: *вишнево* (В. Сосюра), *волошково* (Б.-І. Антонич), *цитриново* (Л. Первомайський). Подібні утворення залишаються феноменом поетичного мовлення і, як правило, не стають надбанням системи мови. СУМ фіксує 1 дериват з фітонімною основою I ступеня похідності, 7 дериватів II ступеня, 3 деривати III ступеня та 1 дериват IV ступеня похідності з такими словотвірними значеннями: 1) слабкого ступеня ознаки: *лілуватий* “з ліловим відтінком” [СУМ, IV, 515]; 2) вияву ознаки: *маковіти* (рідко) “шаріти, рум’яніти, червоніти, як мак” [СУМ, IV, 603]; 3) становлення ознаки: *буряковіти* (рідко) “ставати темно-червоним з синюватим відтінком” [СУМ, I, 262]; *збуряковіти* (рідко) “док. до *буряковіти*” [СУМ, III, 456]; *побуряковілий* “дієпр. акт. мин. ч. до *побуряковіти*” [СУМ, VI, 629]; *побуряковіти* “док. до *буряковіти*” [СУМ, VI, 629]; 4) каузальність ознаки: *сандалити* “фарбувати сандалом” [СУМ, IX, 52]; *сандалитися* “фарбуватися сандалом” [СУМ, IX, 52]; 5) ознаки процесуальної ознаки: *вишнево* “прислівник до вишневий 2” [СУМ, I, 543]; *малиново* (поет.) “прислівник до малиновий 2” [СУМ, IV, 607]; *фіалково* “прислівник до фіалковий 2” [СУМ, X, 582]; *цитриново* “прислівник до цитриновий 2” [СУМ, XI, 221].

Похідні назви кольорів з фітонімною основою в сучасній українській літературній мові та, зокрема, в поетичних творах I половини XX ст. утворюються морфологічним способом:

1) за допомогою суфіксального способу: а) 41 відіменниковий прикметник, що належить до словотвірної моделі з продуктивними суфіксами-ов- (13 віддендронімних дериватів і 9 дериватів, мотивованих назвами трав’янистих рослин: *барвінк-ов-ий*, *блатк-ов-ий*, *бузк-ов-ий*, *буряк-ов-ий*, *васильк-ов-ий*, *волошк-ов-ий*, *гебан-ов-ий*, *горох-ов-ий*, *кав-ов-ий*, *калин-ов-ий*, *каштан-ов-ий*, *ліл-ов-ий*, *мак-ов-ий*, *малин-ов-ий*, *оливк-ов-ий*, *полинк-ов-ий*, *соняшник-ов-ий*, *терн-ов-ий*, *троянд-ов-ий*, *фіалк-ов-ий*, *фіялк-ов-ий*, *цитрин-ов-ий*), -н- (9 віддендронімних дериватів і 6 дериватів,

мотивованих назвами трав'янистих рослин: *бразолін-н-ий*, *виноград-н-ий*, *віолет-н-ий*, *жоржин-н-ий*, *лелій-н-ий*, *лимон-н-ий*, *лілей-н-ий*, *м'ят-н-ий*, *олив-н-ий*, *полін-н-ий*, *ромен-н-ий*, *троянд-н-ий*, *шафран-н-ий*, *шипшин-н-ий*, *ясмин-н-ий*), *-ев-* (3 віддендронімні деривати: *вишн-ев-ий*, *полін-ев-ий*, *черешн-ев-ий*) і непродуктивними суфіксами *-ян-* (дериватів: *вівс-ян-ий*, *конопл-ян-ий*, *лл-ян-ий*, *льн-ян-ий*, *моркв-ян-ий*) та *-ист-* (1 віддендронімний дериват *терн-ист-ий*); б) 11 відприкметникових прислівників, що належать до словотвірної моделі з продуктивним суфіксом *-о* (7 віддендронімних дериватів і 4 деривати, мотивовані назвами трав'янистих рослин: *барвінков-о*, *вишнев-о*, *волошков-о*, *калинн-о*, *калинов-о*, *малинов-о*, *пшеничн-о*, *синьо-фіалков-о*, *фіалково-сиз-о*, *цитринов-о*, *черешнев-о*); в) 4 відприкметникові дієслова, що належать до словотвірної моделі з продуктивним суфіксом *-і-* (3 віддендронімні деривати та 1 дериват, мотивований назвою трав'янистої рослини: *лілов-і-ти*, *малин-і-ти*, *троянд-і-ти*, *фіалков-і-ти*); г) 1 відприкметниковий іменник з абстрактним значенням *ясминн-ість*, що належить до словотвірної моделі з суфіксом *-ість*;

2) за допомогою суфіксально-префіксального способу утворений 1 відприкметниковий прислівник *з-фіалков-а*;

3) за допомогою основоскладання утворені 23 прикметникові композити: а) композити, утворені поєднанням первинної і вторинної назви на означення того ж самого тону та які виражають один колір з якісним відтінком (5 віддендронімних дериватів і 5 дериватів, мотивованих назвами трав'янистих рослин: *барвінков-о-синій*, *біл-о-лілейний*, *вишнев-о-червоний*, *жовт-о-помаранчевий*, *жовт-о-шафранний*, *іміан-о-зелений*, *красн-о-вишневий*, *синь-о-фіалковий*, *фіалков-о-синій*, *червон-о-вишневий*); б) композити, утворені поєднанням вторинного колірної прикметника та прикметника, що вказує на світловий відтінок (1 віддендронімний дериват та 1 дериват, мотивований назвою трав'янистої рослини: *вишнев-о-темний*, *тьмян-о-фіалковий*); в) композити, утворені поєднанням вторинного колірної прикметника та прикметника, що надає кольору якісно-оцінного значення (2 віддендронімні деривати та 2 деривати, мотивовані назвами трав'янистих рослин: *жар-малиновий*, *непєвн-о-фіалковий*, *тремтлив-о-фіалковий*, *ясн-о-вишневий*); г) композити, утворені поєднанням вторинного колірної прикметника та прикметника, що передає густоту, насиченість кольору (1 віддендронімний дериват та 1 дериват, мотивований назвою трав'янистої рослини: *сиз-о-полінковий*, *сиз-о-фіалковий*); д) композити з одним мотивованим компонентом і другим немотивованим, що є первинною назвою кольору, які передають змішування кольорів (1 віддендронімний дериват та 1 дериват, мотивований назвою трав'янистої рослини: *біл-о-льняний*, *біл-о-вишневий*); е) композити з двома мотивованими компонентами, один з яких позначає відтінок кольору, а другий називає об'єкт, що характеризується цим забарвленням, утворені з метою економії вербального вираження колірної ознаки предмета (2 деривати, мотивовані назвами трав'янистих рослин: *пшеничн-о-волос-ий*, *шафранн-о-ок-ий*); ж) композити з двома мотивованими компонентами, один з яких - відносний

віддендронімний прикметник, а другий позначає відтінок кольору (1 віддендронімний дериват *яблунев-о-рожевий*).

На думку О.М. Дзівак, семантика назв кольорів, утворених морфологічним способом, “становить новий, вищий ступінь абстракції, бо якість (колір) – загальна абстрагована сторона предмета, яка в ньому реалізується, але не належить лише йому, а як загальне може належати будь-якому явищу чи предмету” [8, 126].

Ідея кольору може реалізуватися також за допомогою **описових двочленних або тричленних конструкцій**, побудованих за формулою “іменник (*під*) колір (*барва, відтінок, цвіт*) + іменник-фітонім у формі родового відмінка (+ прикметниковий або іменниковий поширювач)”, наприклад: “*всі панелі навела під колір стиглого каштана*” (Л. Забашта); “*під дуб розводи*” (Л. Забашта); *І снага його [осіннього листа граба. - Д. Л.] там і вогонь пропада, гірш як колір упалої сливи...* (Т. Осьмачка); “*у бухті барви моркви з молоком*” (В. Поліщук); “*бухту кольору ірисів*” (В. Поліщук); “*зорі кольору шипшини*” (В. Сосюра); “*кучері темні уквітчала хмарка цвітом з гранати вогнистим*” (Л. Українка).

Відтінки основних кольорів у поезіях передаються також за допомогою **порівняльних конструкцій**, які увиразнюють зображуване, виявляють ставлення поетів до предметів і явищ дійсності через сприйняття їх ліричними героями. Фітоніми - об'єкти порівняльних конструкцій належать до периферійної та дифузної зон ЛСГ „Назви червоного кольору”, „Назви жовтого кольору”, „Назви коричневого кольору”, „Назви зеленого кольору”, „Назви синього кольору”, „Назви чорного кольору”, „Назви сірого кольору” і „Назви білого кольору”:

1) стиглі плоди насіннячкової культури (*яблуко (яблучко)*), наприклад: *Дозрівають довгі дні, як ярі яблука, лине листя з лип, плине воза скрип... коло лісу колом лється вигук зяблика* (Б.-І. Антонич); *Танцюристски рум'янем горять молоді, Личка в зелені віт - чим не яблука?* (І. Муратов);

2) стиглі плоди екзотичної насіннячкової культури (*гранат*): *...Уста як гранати горять* (В. Пачовський);

3) пелюстки, цвіт, стиглі плоди кісточкових культур і їхніх сортів, а також шкірка, наліт на шкірці стиглих плодів цих культур (*вишня, калина, слива, слива угорка, терен (тернина), черешня*): *Ой, не калина, не червона в лісі, а людська кров, мов дощ, у голім полі...* (Б.-І. Антонич); *А море темне, як слива угорка...* (В. Свідзинський); *Ой у полі, полі, При тихому долі, Не цвіт на калині біліє, То біла капличка Стоїть невеличка Край шляху, де льон голубіє* (В. Свідзинський);

4) шкірка плодів цитрусових культур (*мандарин, помаранча, цитрина*), наприклад: *Дівчата - як віття струнке, І перса смагляві, мов стиглі цитрини...* (Ю. Клен); *Сонце з-за моря й хмарок впливало, як золотий мандарин* (В. Сосюра);

5) стиглі плоди горіхоплодової культури (*каштан*): *На лоб, мов чорнозолото каштана, волосся сплутаного пасмо пада* (В. Барка);

6) цвіт і стиглі плоди ягідних деревних і трав'янистих культур (малина, ожина, полуниця), наприклад: Достигали, немов полуниці, Соковитих сузір вогні (М. Бажан);

7) кора, листя, цвіт (суцвіття), шкірка стиглих плодів некультивованих листяних рослин (акація біла, береза, верба (вербля), дуб, клен, липа, рябина, шипшина), наприклад: Мов клен: зелена, чи не йде? - сном дзеркала, вода... (В. Барка); Вечори, як сиві котики, В нас ночують у дворі, З ними вітру теплі дотики, Промінь синьої зорі (А. Малишко); Я дівчину любив - таку світлу, Що білої акації гронця... (І. Муратов); „Що то - каже - за краса? Худорлява як оса, Руки в неї як тичина, А червоні як рябина, Як помийниця від кіз - То невісточку привіз!” (В. Пачовський);

8) пуп'янки, квітки (суцвіття) декоративних і лікарських деревних і трав'янистих рослин (айстра, барвінок, бузок, волошка (васильок), гвоздика (гвоздичка), горицвіт, дзвіночки, жоржина, ковил, конвалія, лілія (крин, лелія, лілея), мак (маківка, мачок), мальва, незабудка (цвіт-незабудь), півонія (піон), проліска, троянда (повна рожса, рожса, роза, ружа), ромашка, ромен, ряс, тюльпан, фіалка, хризантема, чорнобривці, ясмин), наприклад: Шуміте маками, прапори, На площах, бруках і ланах! (О. Влизько); На фланзі бій точивсь, лишень Земля в жару, огонь і пил, І небо сиве, мов ковил, Вкривало нас (А. Малишко); Дитячий світ - немов барвінку цвіт, Що вигляда несміливо за пліт Своїми ясно-синіми очима (М. Рильський); Ти на пляжі лежиш... Він увесь золотий. Ти на ньому, як смугла лілея... (В. Сосюра);

9) квітки декоративних деревних і трав'янистих рослин-екзотів (магнолія, мирт, орхідея), наприклад: Похилений над ними [тілами. - Д. Л.] синій янгол газу вінчає їх вогнем блакитним, наче миртом, і душі, мов лілеї, кидає в екстазу, аж спляться, немов останні краплі спирту (Б.-І. Антонич); А дні: магнолії, - горять і гаснуть... (В. Барка);

10) кора, хвоя, живиця хвойних дерев (модрина, сосна), наприклад: Тоді зеленіли червневі поля, Як свіжі пальчики на модрині, І тихо лежала земля, Прозірно вкована в вечір синій (В. Свідзинський);

11) волокно технічних рослин (бавовна): Горять світи у хмар бавовні, і лине жсах... (В. Сосюра);

12) насіння дикорослих лікарських рослин (кульбаба): “кульбабині головки хмар” (В. Поліщук);

13) квітки водних рослин (лотос): “лотос раю” (В. Пачовський).

Колоративи з фітонімними основами, зафіксовані у СУМі, а також наявні у поетичних творах I половини ХХ ст., належать до периферійної та дифузної зон ЛСГ „Назви червоного кольору”, „Назви жовтого кольору”, „Назви коричневого кольору”, „Назви зеленого кольору” (периферійна зона цієї ЛСГ дериватами з фітонімними основами не представлена), „Назви синього кольору”, „Назви чорного кольору”, „Назви сірого кольору”, „Назви білого кольору”.

За ступенем сполучуваності з іншими лексемами (без урахування синонімів) кольороназви, мотивовані назвами рослин, поділяються на такі групи: 1) з максимально широким асоціативним полем: а) деривати

малиновий (сполучається з 45 лексемами) і *вишневий* (з 25 лексемами) периферійної зони ЛСГ “Назви червоного кольору”; б) дериват *фіалковий* (*фіялковий, віолетний*) (з 21 лексемою) дифузної зони ЛСГ “Назви синього кольору”; в) дериват *лілейний* (з 13 лексемами) периферійної зони ЛСГ “Назви білого кольору”; 2) з середнім асоціативним полем: а) деривати *бузковий* (з 9 лексемами) і *ліловий* (з 5 лексемами) дифузної зони ЛСГ “Назви синього кольору”; б) деривати *барвінковий* (з 7 лексемами) та *волошковий* (з 5 лексемами) периферійної зони ЛСГ “Назви синього кольору”; в) дериват *шипшинний* (з 5 лексемами) периферійної зони ЛСГ “Назви червоного кольору”; 3) з мінімальним асоціативним полем: а) лексеми, що розширили свою семантику, наприклад: *виноградний, жоржизинний, кавовий, конопляний, морквяний, м'ятний, тернистий, полиневий* (усі - з 1 лексемою); б) деривати, утворені від лексем іншомовного походження, наприклад: *цитриновий, шафранний* (обидва - з 1 лексемою); в) деривати, утворені від діалектизмів: *бразолінний, гебановий* (обидва - з 1 лексемою); г) лексеми на означення специфічних відтінків кольорів, наприклад: *буряковий, каштановий* (обидві - з 1 лексемою); д) лексеми на означення нечітких відтінків кольорів через наявність квіток і плодів різних сортів різноманітного забарвлення: *гороховий, трояндовий (трояндний), черешневий* (усі - з 2 лексемами); е) прості іменникові деривати: *ясминність* (з 1 лексемою); ж) прості прислівникові деривати: *барвінково* (з 2 лексемами), *зфіялкова, калинно, черешнево* (усі - з 1 лексемою); з) прості дієслівні деривати: *малинити* (з 2 лексемами), *ліловити* (з 1 лексемою); к) прикметникові композити: *жар-малиновий, пшеничноволосий, яблуново-рожевий* (усі - з 1 лексемою); л) прислівникові композити: *синьо-фіалково, фіалково-сизо* (обидва - з 1 лексемою); м) описові двочленні або тричленні конструкції: *барви моркви з молоком, під дуб, цвіт з гранат иогнистий* (усі - з 1 лексемою).

Ядром ЛСГ „Назви червоного кольору”, більшість дериватів якої характеризуються великим і середнім ступенем сполучуваності, є кольороназва *червоний*, яка функціонує в сучасній українській мові зі значенням „який має забарвлення одного з основних кольорів спектра, що йде перед оранжевим; кольору крові та його близьких відтінків” [СУМ, XI, 296]. Навколо слова-домінанти *червоний* найдовшого синонімічного ряду (28 членів ряду разом з 2 словотвірними варіантами) об'єднуються кольороназви різноманітних відтінків червоного тону, які умовно можна поділити на 3 групи: 1) кольороназви яскраво-червоного (власне червоного) тону; 2) кольороназви світло-червоного тону; 3) кольороназви темно-червоного тону [1, 24].

До периферійної зони ЛСГ „Назви червоного кольору” належать відфітонімні прості та складні прикметники, прості відприкметникові прислівники та дієслова, а також субстантивно-субстантивні та трикомпонентні словосполучення з компонентами-фітонімами, які передають колірну якість предметів і явищ умотивовано, вказуючи на типове забарвлення частин рослин:

1) стиглих плодів насіннячкових екзотичних, кісточкових і ягідних культур: *вишневий 2* „темно-червоний, кольору стиглої темної вишні” [СУМ, I, 543] (новотвір російської та української мов кінця XIV ст., колір стиглої вишні сприймається як різні відтінки червоного і фіолетового кольорів, бо він залежить від міри стиглості ягід і сорту вишні) [2, 247; 15, 52-53]; *вишнево* „прислівник до *вишневий 2*” [СУМ, I, 543]; *вишнево-червоний* (Г. Мазуренко) [комполит, не зафіксований СУМом]; *гранатовий¹ 2* (діал.) „темно-червоний” [СУМ, II, 156]; *жар-малиновий* (О. Стефанович) [комполит, не зафіксований СУМом]; *калиновий 2* „червоний, кольору калинового соку або калинової ягоди” [СУМ, IV, 77]; *калинно* „те саме, що *калиново*” (В. Сосюра) [ЛСВ, не зафіксований СУМом]; *калиново* „прислівник до *калиновий 2*” (О. Ольжич) [ЛСВ, не зафіксований СУМом]; *красно-вишневий* (А. Малишко) [комполит, не зафіксований СУМом]; *малиніти* „виділятися малиновимкольором” (В. Сосюра) [ЛСВ, не зафіксований СУМом]; *малиновий 2* „який має колір ягоди малини; темно-червоний” [СУМ, IV, 607]; *малиново* „прислівник до *малиновий 2*” [СУМ, IV, 607]; *червоно-вишневий* (А. Малишко) [комполит, не зафіксований СУМом]; *черешневий* „яскраво-червоний; кольору стиглої черешні” (Б.-І. Антонич, О. Ольжич) [ЛСВ, не зафіксований СУМом]; *черешнево* „прислівник до *черешневий*” (Б.-І. Антонич) [ЛСВ, не зафіксований СУМом]; *ясно-вишневий* (В. Барка) [комполит, не зафіксований СУМом];

2) шкірки стиглих плодів некультивованої листяної рослини: *кольору шипшини* (В. Сосюра); *шипшинний* „яскраво- або темно-червоний; кольору стиглої шипшини” (В. Барка, В. Сосюра) [ЛСВ, не зафіксований СУМом];

3) квіток або суцвіття горіхоплодової культури та декоративних трав’янистих і деревних рослин: *жоржинний* „який має колір квітки жоржини; яскраво- або темно-червоний” (В. Барка) [ЛСВ, не зафіксований СУМом]; *кольору квітучої гвоздики* „який має колір червоної квітки гвоздики” (В. Барка) [словосполучення, не зафіксоване СУМом]; *маковий 3* (розм.) „який має колір червоної квітки маку” [СУМ, IV, 603]; *мигдалевий 4* „схожий кольором на цвіт мигдалю; ніжно-рожевий” [СУМ, IV, 700]; *трояндіти* „виділятися трояндовим кольором” (Б.-І. Антонич) [ЛСВ, не зафіксований СУМом]; *трояндовий (трояндний)* “який має колір квітки троянди; яскраво- або темно-червоний” (В. Барка, В. Сосюра) [ЛСВ, не зафіксований СУМом].

Колоративи периферійної зони вживаються у 168 поетичних контекстах і передають колірне забарвлення таких реалій:

1) колоративи *вишневий, вишнево, калиновий, калиново, малиновий і черешневий*, сполучаючись з іменниками ЛСК “Назви тіла, організму, їхніх частин, продуктів життєдіяльності” (губи, (в)уста, кров, обличчя, очі, перга, рум’янець, серце, чубчик, щока) та “Опредметнені дії, процеси, стани” (гнів, поцілунок, радість, усмішка), вказують на:

а) забарвлення свіжопролитої крові в революційній боротьбі у побудованих на метафорі перифразах: *Війна текла, як ріки малинові, І він не вмів ховатись між атак* (А. Малишко); *“вишневою россою”* (О. Стефанович);

б) стан закоханого ліричного героя: *Тепер тобі ізнов На жертву вечорову Мої чуття і серце малинове В покорі приношу* (В. Поліщук); *Я ж люблю, о, люблю... Вас я, зорі, молю, допоможть... Ох ти, крове вишнева, як шумиш ти, як плачеш!..* (В. Сосюра);

в) колір губ коханої дівчини ліричного героя, особливо в любовній ліриці

В. Сосюри (приклади колірної характеристики губ осіб чоловічої статі в поезіях не засвідчені): *“уста твої черешневі”* (Б.-І. Антонич); *Підхоплене вітром русяве волосся, Тонесенька постать, гнучка та висока, І губи, налиті калиновим соком...* (П. Воронько); *“палкі вишневі очі”* (Є. Маланюк) (стан ліричної героїні передається опосередковано через атиповий колір органів зору); *Губи в губи... тепло і вишнево...* (В. Сосюра); *Положила нервові долоні на моє, на смугляве чоло. Я в твоїм малиновім полоні, лється в жили солодке тепло* (В. Сосюра) (для характеристики пристрасних поцілунків коханої поет вдається до синкретизації метафори та перифраза); *Хай прилине зима і розвісить свій пух на холодних і голих деревах, - я любов'ю тебе обігрю, мій друг, моє горе і радість вишнева!* (В. Сосюра); *Вишневі губи, чорні брови, пісні дівочі вечорові і шум акації в вікно...* (В. Сосюра); *“губ жадніше пить огонь вишневий”* (В. Сосюра) (віддендронічний колоратив у складі іменникової метафори); *Усмішка вишнева, крилата стрічає привітно мене* (В. Сосюра) (явище художньої метонімії); *Мій жар на ягодах уст Твоїх малинових горів...* (В. Пачовський);

г) природний колір щік, обличчя або специфічне їхнє забарвлення від притоку крові через сором'язливість, у момент сильного напруження, обурення або гніву, а також налиті кров'ю очі, сповнені гніву: *У холодку садка - Дзвінка, а то сором'язно-несміла, З черешневими лицями дочка, Південне, смагле, нетілесне тіло* (О. Ольжич); *Рядом профіль римський, кепка й чорні коси, малинові щоки од моїх очей* (В. Сосюра); *О кучері ясні і очі Беатріче, ви знову в тьмі моїй, неясні і смутні. І знову, як тоді, покірнес обличчя вишнево зацвіло під поглядом моїм...* (В. Сосюра); *Гнів мій мріяв калинно, мріяв калинно...* (В. Сосюра); *“...як очі, малинові очі, а в тих очах такий ,такий там гнів, така там лють...”* (В. Сосюра);

д) у пейзажній ліриці колір оперення голови самця водоплавного птаха родини качиних і зібраного бджолами квіткового пилку рослин: *В пуці калиновий чубчик червоний Наче хустини дівочої дар, Б'єшся [гоголь. - Д. Л.], пливеш і живеш, невгомний, З лугом, з негодами, з сонцем із хмар...* (А. Малишко); *Бджола Тобі упала на рукав, І ти радієш, як дитя, На очі, на пушок її І на малинову пергу* (В. Свідзинський);

2) колоративи *вишневий, вишнево-червоний, малиновий, шипшинний та яблунево-вишневий* у сполученні з іменниками ЛСК “Назви рослин, їхніх частин, сукупності рослин” (бруслина, виноград, дзвіночки, калина, листочок, лоза, нагідка, сад) та “Іменники з абстрактним значенням: форми та суті характеристики реалій і явищ дійсності” (осінь) характеризують у пейзажній і філософській ліриці:

а) кору кущової рослини родини вербових: *А в тихі ночі - тихе божевілля Вишневої лози і туга журавлів...* (Д. Фальківський);

б) квітки лісової декоративної та лікарської рослин, а також пелюстки плодкових культур під час цвітіння: *“дзвіночки зривати в степу малинові”* (Л. Забашта); *І земля - наречена в молочнім цвіту Яблунево-рожевих садів - Мліє солодко в сонячно-яснім меду, В першій, росній красі пелюстків* (Є. Маланюк); *“ясна нагідка малинова”* (А. Малишко) (у поезії наявне розходження між дійсністю і суб’єктивним сприйняттям поетом кольору нагідок: природне забарвлення зібраних у кошики квіток цієї напівкущової рослини не темно-червоне, а “оранжево-жовте” [СУМ, V, 48]);

в) шкірку та м’якоть стиглих плодів кісточкової культури, ягідної рослини та деревної ліани: *“малинові кетяги бруслин”* (М. Орест); *Чи скоро вже з’являться дівчата з корзинами? Я хочу купити винограду хунт Я хочу обвести душу вогкостями малиновими...* (М. Семенко); *Та звільнив тебе [Київ. - Д. Л.] син твій, Хмельницький Богдан, мов калину здійняв малинову* (В. Сосюра);

г) осінні листя дерев: *Плачеш ти за примарою хмар? За вишнево-червоним листочком? Ні, я знаю, щаслива була Ти колись навесні чи у мріях* (Г. Мазуренко);

д) візуальне сприйняття ліричним героєм пори року через колір стиглих ягід некультивованої кущової рослини: *В димних криках гудків під мережаним небом залізним не згадаю про осінь шипшинну* (В. Сосюра);

3) колоративи вишневий, жоржинний, калиновий, кольору шипшини, малиновий, трояндіти, цвіт з гранати, шипшинний та ясно-вишневий у сполученні з іменниками ЛСК “Космос, Земля, природні утворення” (вітер, захід, зоря, небо, сонце, степ, хмара, хмарка), “Стани природи, докільля” (світло) та “Іменники з абстрактним значенням: форми та суцї характеристики реалій і явищ дійсності” (вечір, виднокіл, далечінь, даль, надвечір’я, небокрай, обрій, ранок, світанок, тінь), пов’язані з яскравим і блискучим сонячним диском, характеризують забарвлення таких об’єктів під впливом сонячного проміння:

а) обрій перед сходом або після заходу сонця за безвітряної або вітряної погоди у пейзажній ліриці, наприклад: *В загравах лун виходять ранки з нетрів ночі і плямами багрів трояндять зломи пошарпаних над персами землі примар...* (Б.-І. Антонич) (колоратив у ролі поширювача іменникової метафори); *Коли сусідній океан прокаже, що чує все зідхання тихих: надійде в дзеркалі жоржинна пряжа, мов струнна, нагадає втіхи* (В. Барка) (перифраз з денотатом захід сонця); *Ясновишевий вечір; свічка мила хмарини запалила* (В. Барка); *...Сонце топалося в морі і мало колір вишневий...* (С. Гординський); *Шепочеться діброва, Та вечірні плинуть небеса, Та зоря палає малинова, Як твоя косинка. Не згаса* (А. Малишко); *Над нашою хатою тінь малинова, Зоря загасає і чайка кигиче...* (А. Малишко); *“вишнева зоря яснорога”* (А. Малишко) (епітет яснорога характеризує місяць, отже, вишневий - колір вечірньої зорі); *Од зорі вишневої рожевіє тьма, молодий рибак дружин уніон ообійма...* (І. Муратов); *Розцвіла зоря шипшинна в*

гуркоті прибою (В. Сосюра); *В задумі вічні гори, земний чудесний рай. Спокійне синє море. Вишневий небокрай* (В. Сосюра); *Вишневий вогонь залива небеса, і пісня лунає у полі* (В. Сосюра) (перифраз з денотатом *захід сонця*); *“вишневий ранку кінь”* (В. Сосюра) (колоратив у функції поширювача іменникової метафори);

б) об'єкти природи, на які спрямоване сонячне світло: *...руки вишневого степу Заплелися на грудях зорі* (А. Малишко); *...І хмари вишневі, і луки, і лісу мережка Спливали, мов сон, в запаху щій ріці прохолоди* (Л. Первомайський); *Кучері темні уквітчала хмарка цвітом з гранати огнистим...* (Л. Українка);

в) осіннє небо як тло настрою ліричного героя у любовній ліриці В. Сосюри: *В небі - печаль журавлина, в'януть і никнуть цвіти. Вийду: а обрій - шипшинний, гляну: а небо - як ти; І шипшинні горять небокраї, щоб погаснуть і квітнути знов. Пролітає, усе пролітає, не минає одна лиш любов;*

г) зоря як символ визвольної боротьби проти фашистських загарбників у громадянській ліриці В. Сосюри: *Скоро зійде зоря калинова, лине сяйво з очей юнаків, і здійсмає Олега промова у серцях їх невиданий гнів;*

4) колоративи кольору шипшини, малиновий, трояндовий і шипшинний у сполученні з іменниками ЛСК “Космос, Земля, природні утворення” (зірка, зоря, молодик) характеризують забарвлення небесних світил за вітряної погоди у ноктюрнах В. Сосюри, доповнюючи враження ліричного героя від споглядання вечірнього неба, увиразнюючи його емоційний стан: *Трояндовий пливе молодик, заглядає в задумані очі...; А згори молодик малиновий задивився в розчинені сіни...; Далекі далі неозорі мій бачить посмутнілий зір, у темі встають шипшинні зорі, шумить трава донецьких гір...;*

5) колоративи вишневий і малиновий у сполученні з іменниками ЛСК “Космос, Земля, природні утворення” (жар, іскра), “Назви тварин” (кінь) і “Власні назви (антропоніми)” (Юрій) характеризують: а) власне полум'я вогню, а також розжарене вугілля в соцреалістичних поезіях А. Малишка: *Чи у вересні в діброві, - Час минулого не стер, - Сипле іскри малинові Піонерський наш костер; В путі, в теплу щіці зайде мова, Де воював, з яким полком, - І жару стрічка малинова Тремтітиме під котелком...;* б) відсвіти вогню, поширені на навколишні реалії: *Сам Юрій під “скоби” ватри Хай злине на буй-коневі, Од власного світла й ватри Обидва [Юрій і кінь. - Д. Л.], як жар, вишневі* (О. Стефанович);

б) колоративи вишневий, [кольору] квітучої гвоздики, маковий, малиніти, малиновий та шипшинний, сполучаючись з іменниками ЛСК “Матеріальні продукти діяльності людини”, акцентують увагу на одязі як елементі портретної характеристики коханої дівчини ліричного героя (переважно в поезіях В. Сосюри), рідше - самого ліричного героя: а) на жіночих головних уборах, особливо в ліричних поезіях з мотивами розставання героїв, де кохана дівчина дарує своєму обранцю на згадку свій головний убір: *Так тебе запам'ятав: діброва В солов'ях, та степ, та небеса, Де твоя косинка малинова* (А. Малишко); *Туманіли, даленіли села, ти мені слова якісь казала. Я не бачив, я не чув нічого. Тільки марив: макова*

хустина... (В. Сосюра) (художня метонімія “кохана дівчина → її головний убір”); Вишневий платок зав’язала на шиї смуглява рука (В. Сосюра); Одлунали на рамні кроки, і востаннє ударив дзвінок. Але довго платок одинокий малинів за холодним вікном (В. Сосюра); На хустку твою малинову упало проміння зорі (В. Сосюра); б) на жіночому одязі, верхня частина якого, що відповідає кофті, становить єдине ціле з нижньою частиною, що відповідає спідниці: Як сади, як весна голубина, що над обрієм димно встає, твоє ім’я просте, Валентина, як шишиннеє плаття твоє... (В. Сосюра); в) на жіночому поясному одязі: “в довгій, до землі, суконці квітучої звездки” (В. Барка); г) на верхньому чоловічому одязі: “у жупані малиновім” (В. Сосюра); д) на поясному чоловічому одязі: А на мені курсанта кепі і малинове галіфе (В. Сосюра); е) на жіночому взутті, а також теплому одязі, який носять на ногах поверх взуття: Я бачив Ївгу знов і знову, там матюки і плеск вина... Наган і гетри малинові, - тепер... нальотчиця вона (В. Сосюра); Стучать закохано і дико твої вишневі чобітки (В. Сосюра); ж) на жіночих прикрасах: Я беріг тебе для неї, Дівчини моєї. Де ж ти, стрічка малинова, Любая розмова? (А. Малишко);

7) колоративи вишневий, жар-малиновий, калиново, маковий, малиновий і малиново у сполученні з іменниками ЛСК “Назви осіб” (комуна, співець), “Космос, Земля, природні утворення” (край), “Матеріальні продукти діяльності людини” (авто, знамено, корогва, кунтуш, прапор, стяг, шлик), “Іменники з абстрактним значенням: буття, життя, його хід і вияви” (шлях) і “Власні назви (ойконіми)” (Україна) реалізують символічне значення, характеризуючи реалії певної історичної доби:

а) доби козаччини: Злились козачі сиві свитки І малинові кунтуші (А. Малишко). На думку К.Ю. Гломозди та Д.Б. Яневського, серед козацьких прапорів превалювали різні відтінки червоного кольору під впливом клейнодів, що їх з кінця XVI ст. надавали козацьким гетьманам польські королі, тобто під впливом традиційних кольорів емблем Речі Посполитої. За іншою версією цих істориків, на колір козацьких прапорів вплинула давня місцева традиція. Велика корогва Січі залишалася у XVIII ст. червоною із зображеннями з одного боку архангела Михаїла, а з другого - білого хреста із золотим сонцем, півмісяцем і зірками. Прапори куренів і паланок були переважно малиновими [5, 45-46, 55]. Л. Залізняк робить припущення, що малиновий прапор має давнє походження. Цей колір переважної більшості стягів, корогв і значків княжої дружини на мініатюрах давньоруських літописів. Червоний одяг навіть носили спартанці та легіонери Риму, а також кельти та скіфи [10, 66]. Р.А. Мицик зазначає, що “на Січ прибували вихідці з різних кінців України, отже, вони несли з собою свої уявлення про кольори й художнє оформлення прапорів. Для Галичини або Слобідської України притаманними були синій та жовтий кольори, для Київщини та Волині - малиновий або червоний” [13, 48];

б) доби національно-визвольних змагань 1917-1921-го рр., де малиновий прапор виступає символом української державності: Поламати мечі п’ятирицею (Не для слави, не ради звитяг) І поставить над цею в’язницею

Малиновий, кривавий стяг (І. Багряний); Корогва наша - малинова, І сила наша - молода... (О. Влизько); Хай з туману сонце гляне, як гарцюють, як танцюють у Варшаві знов улани, як на конях грає збруя. В золотистій бурі слави малиновий прапор має (Ю. Клен); Жар-малинові ясно-золоті, Цвітуть прапори й корогви... (О. Стефанович). Козацький прапор знайшов відображення в символіці нової України початку ХХ ст., яку на той час репрезентувала Центральна Рада. Малинові стяги як символ козацької державності з'явилися на маніфестаціях українців після перемоги Лютневої революції 1917 р. у Петрограді, де під ними поряд з жовто-блакитними формувалися перші українські національні військові з'єднання [14, 41; 4, 823]. Малиновий колір був провідним у військовій уніформі української армії доби національно-визвольних змагань 1917-1921-го рр.: 1) після повернення центральної Ради до Києва з 1 квітня 1918 р. комірні нашивки, шлик шапки, канти на френчі й лампаси співробітників штабів були малиновими; 2) за гетьманату П. Скоропадського форма піхоти була малиною, а юстиції - малиною із зеленим; 3) з 29 квітня 1919 р. штабні установи виділялися малиновими нарукавними нашивками з білим кантом; 4) Генеральна Булава галицького однострою характеризувалася малиновими оксамитовими нашивками [4, 812-815];

в) у соціалістичних поезіях А. Малишка та В. Сосюра доби УРСР і СРСР, пов'язаної із соціалістичною революцією 1917 р., Великою Вітчизняною війною та радянським способом життя: ...На малиновім ріднім стязі Ім'я [Леніна. - Д. Л.] знайоме розцвіта (А. Малишко); Святе, нетлінне наше слово Горить, як віщий знак, вночі, І стяг сіяє малиново В землі на скровленім плечі (А. Малишко); Прапори й колони, музика й панелі... Синіми ланами неба далечінь. А у мене стрічка кров'ю на шинелі, і авто вишневий прямо в вічі мчить (В. Сосюра); На вежах твоїх [Краснодона. - Д. Л.] калиново червоні цвітуть прапори зорі золотими квітками, як знак, що не буде їмлі (В. Сосюра); Ти [Україно. - Д. Л.] не марно шляхи малинові пробивала у морі біди, щоб шуміли у сонці й любові твої щастям налиті сади (В. Сосюра). К. Ю. Гломозда та Д. Б. Яневський зауважують, що "традиція червоного прапора, беручи початок у Київській Русі і наповнюючись на кожному історичному етапі новим соціально-політичним змістом, [...] тягнеться через усю історію України. [...] Вже як символ пролетарського руху червоні прапори з'явилися в Україні у ХІХ ст. Вони майоріли над рядами демонстрантів і повстанців під час революції 1905 р., Лютневої революції і, нарешті, стали головним символом Великого Жовтня" [5, 59-60];

8) назви кольору вишневий, малиновий, малиново та трояндний у дистрибуції з іменниками ЛСК "Космос, Земля, природні утворення" (вітер, земля, райдуга), "Іменники з абстрактним значенням: форми та суші характеристики реалій і явищ дійсності" (даль, день), "Опредметнені дії, процеси, стани" (надія, розрада, сон), "Найменування, інформація, мовлення" (слово) та "Власні назви (топоніми, ойконіми)" (Київ, Україна) реалізують семи з позитивною конотацією 'приємний', 'радісний', 'рідний', 'світлий' або 'яскравий', наприклад: "слова вишневі" (Б.-І. Антонич); "з трояндою

розрадою” (В. Барка); “райдуг малинових” (А. Малишко); “надія світить малиново” (А. Малишко) (про “світле” майбутнє СРСР); Ті шляхи готові знов пройти, Ті літа прожить готові знову За Вітчизни землю малинову, Як солдати, друзі і брати (А. Малишко); Я повертався до вишневих снів, Забувши втому бурі світової... (Л. Первомайський); Темні, здивовані очі і малинові слова... Щоки гарячі лоскоче темна холодна трава (В. Сосюра) (прикметникова метафора базується на метонімічному переносі “малинові губи → малинові слова”); Вам не любити так Україну вишневу, як любим ми її, що йшли на смерть за ню (В. Сосюра); Києве, мій Київ, рицар України, малинове місто юності й пісень! (В. Сосюра); “малинові дні” (Д.Фальківський) (бінарма мотивується або ФО малиновий дзвін, або складним словосполученням час дозрівання малини та характеризує теплі літні дні).

Дифузна зона ЛСГ „Назви червоного кольору” представлена простими та складними прикметниками, простими відприкметниковими дієсловами, дієприкметниками та субстантивно-субстантивним словосполученням з компонентом-фітонімом, які передають колірну якість предметів і явищ умотивовано, вказуючи на типове забарвлення частин рослин:

1) стиглих плодів кісточкової культури: вишнево-темний (В. Сосюра) [не зафіксований СУМом];

2) стиглих коренеплодів овочевої культури: буряковий 2 „який має колір буряка; темно-червоний з синюватим відтінком” [СУМ, I, 262]; буряковіти (рідко) “ставати темно-червоним з синюватим відтінком” [СУМ, I, 262]; бурячковий 2 „який має колір бурячка; темно-червоний з синюватим відтінком” [СУМ, I, 263]; збуряковіти (рідко) “док. до буряковіти” [СУМ, III, 456]; побуряковілий “дієпр. акт. мин. ч. до побуряковіти” [СУМ, VI, 629]; побуряковіти “док. до буряковіти” [СУМ, VI, 629];

3) стиглих плодів злакової культури: барви проса „який має колір лусок колосків проса; червонувато-жовтуватий” (Б.-І. Антонич) [словосполучення, не зафіксоване СУМом].

За допомогою віддендронічного композита вишнево-темний В. Сосюра характеризує губи коханої дівчини: О губи, губи вишнево-темні, мов біля серця огонь нагана!.. У темній кліті веселий штейгер і ти зо мною, моя кохана. Колоративи дифузної зони, мотивовані назвами трав’янистих рослин, вживаються у 2-х поетичних контекстах, сполучаючись з іменниками ЛСК “Космос, Земля, природні утворення” (небо), та “Іменники з абстрактним значенням: форми та суцці характеристики реалій і явищ дійсності” (вечір). За допомогою цих дериватів у пейзажній ліриці Б.-І. Антонича й О. Ольжича акцентується увага відповідно на: 1) стані захмареного неба перед дощем: В річці риби, в полі скиби дощу з неба просять, роси росять, хмари хмарять небо в барву проса (Б.-І. Антонич); 2) забарвленні неба під час заходу сонця: Його образ, буряковий вечір Над смутними луками Горині, Образ ніжний, наче вечір... (О. Ольжич)

Отже, колоративи з фітонімними основами зумовлені літературною традицією та індивідуальними особливостями творчої манери письменників.

Найактивніше кольороназви використовував В. Сосюра (88 вживань; 18 колоративів з 5 ЛСГ), В. Барка (35 вживань; 22 колоративи з 5 ЛСГ) та А. Малишко (33 вживання; 8 колоративів з 3 ЛСГ). Похідні назви кольорів з фітонімними основами передають відтінки всіх основних кольорів спектра, характеризуються стилістичною неоднорідністю, різняться частотністю, сферою вживання та виконують описову, смислову, ситуативну, емоційно-експресивну, оцінну та характеристичну функції у сполученні з іменниками - назвами осіб, тварин, їхніх частин тіла, рослин, природних об'єктів і явищ природи, а також абстрактних понять.

Використання в поетичному мовленні дериватів на позначення кольору супроводжується розширенням їхньої лексичної сполучуваності та функціонально-стилістичним оновленням семантики. Колоративи з фітонімними основами творяться за допомогою словотворчих засобів, властивих сучасній українській літературній мові, внутрішнім законам її розвитку. Завдяки виникненню оказіоналізмів і розширенню семантики окремих лексем словник української поезії I половини ХХ ст. поповнюється 63 кольороназвами з творів Б.-І. Антонича, В. Барки, С. Гординського, Ю. Дарагана, М. Драй-Хмари, В. Еллана-Блакитного, Л. Забашти, Є. Маланюка, А. Малишка, О. Ольжича, М. Ореста, Т. Осьмачки, В. Пачовського, Л. Первомайського, В. Поліщука, М. Рильського, В. Свідзинського, В. Сосюри, О. Стефановича, П. Тичини та Лесі Українки.

Література:

1. Алимпиева Р.В. Семантическая значимость слова и структура лексико-семантической группы. На материале прилагательных - цветообозначений русского языка. – Л.: ЛУ, 1986. – 181 с.
2. Бахилина Н.В. История цветообозначений в русском языке. – М.: Наука, 1975. – 288 с.
3. Волков В.В. О регулярности реализации типовой словообразовательной парадигмы русских прилагательных со значением цвета // Филологические науки. – 1989. – № 1. – С. 42-46.
4. Гломозда К. Відзнаки українського війська доби визвольних змагань // У кн.: Історія українського війська (1917-1995) / Упоряд. Я. Дашкевич. – Львів: Світ, 1996. – С. 810-836.
5. Гломозда К.Ю., Яневський Д.Б. Історичні гербові відзнаки та прапорові барви України // Український історичний журнал. – 1990. – № 5. – С. 45-64.
6. Грещук В. В. Дериваційний потенціал прикметників на позначення кольору в сучасній українській мові // Мовознавство. – 1986. – № 2. – С. 23-30.
7. Дерибере М. Цвет в деятельности человека / Сокращ. перевод с франц. А.М. Григорьева. – М.: Изд-во л-ры по строительству, 1964. – 183 с.
8. Дзівак О.М. Похідні назви кольорів в українській мові // Дослідження з фонетики, граматики, лексики і фразеології української мови (Тематичний збірник). – К.: Вид-во Київ. пед. ін-ту, 1974. – С. 112-127.
9. Дзівак О.М. Про систему назв кольорів у сучасній українській літературній мові // Українське мовознавство. – К.: Вища шк., 1975. – Вип. 3. – С. 25-31.
10. Залізник Л. Червона китайка, оселедець і Рігведа // Наука і суспільство. – 1996. – № 9-10. – С. 63-69.

11. Коваль-Костинська О.В. Назви основних кольорів у болгарській, українській і російській мовах (порівняльна характеристика) // Українське мовознавство: Міжвід. наук. зб. – К., 1974. – Вип. 2. – С. 28-37.
12. Ковальова Т.В. Лексико-семантичні поля колоративів в українській поезії початку ХХ століття: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. – Х., 1999. – 196 с.
13. Мицик Р.А. Козацький край: Нариси з історії Дніпропетровщини XV-XVIII ст. – Дніпропетровськ: Вид-во ДУ, 1997. – 176 с.
14. Сергійчук В. Козацький прапор // Наука і суспільство. – 1990. – № 10. – С. 40-41.
15. Фридрак В.Б. Веселкове різнобарв'я // Укр. мова і літ. в шк. – 1991. – № 10. – С. 51-55.

Список використаних джерел та їх умовних скорочень

СУМ - Словник української мови: В 11 т. – К.: Наук. думка, 1970-1980. – Т. I-XI.

Н.М. Павликівська

ПСЕВДОНІМИ ЯК ВИД АНТРОПОНІМІВ

“Псевдонім – вид антропоніма, приbrane, вигадане ім'я, що має за мету маскування письменників (або інших авторів певних творів, акторів, художників тощо)” [11, 501]. Псевдоніми мають достатню кількість інтегральних ознак, аби вважати їх онімами окремого класу в рамках національної антропосистеми [14, 81].

Псевдонімію можна віднести до мовних універсалій. Вони молодші від антропонімів, бо “в невеликих людських колективах, родах, малих племенах) важко, а то й неможливо сховатися за новим, приbrаним іменем. Ім'я особі, як правило, дають інші люди, а псевдоніми самі собі вибирають, “привласнюють” [7, 33]. В сучасному розумінні поняття псевдонім з'явилося вже в античному світі. В стародавній Греції письменники V-VI ст. до н.е. послуговувалися для прикриття свого авторства псевдонімами і алотріонімами. Алотріоніми використовувано у Візантії – багато творів приписувалося “отцям церкви” – Іоанну Златоусту, Григорію Богослову [2, 15].

Приписування авторства анонімних творів відомим діячам з метою надати їм більшої авторитетності практикувалося і в добу Київської Русі й у пізніші часи. Відомими й досить популярними стають псевдоніми в епоху Відродження. Широко ними користувались видатні діячі західноєвропейських культур XVII-XVIII ст.

Складні й важкі суспільно-політичні умови в Україні (XIX – поч. ХХ ст.) змушували письменників, журналістів, критиків та інших діячів культури ховати свої справжні імена та прізвища за псевдонімами. Особливо важко було у дожовтневу добу жінкам-літераторам.

Псевдонімія в Україні дуже поширилася у зв'язку з суспільними й політичними умовами ХХ ст. Цьому сприяли різні підпілля, громадянська війна, Друга світова війна, національно-визвольні змагання 20-50 років. Псевдоніми вживалися в радянському підпіллі та партизанському